

УДК 349.6:630*:379.845/.85

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.20>**Альона Журина,***аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В. З. Янчука**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ ДЛЯ ПОТРЕБ ЕКОТУРИЗМУ

У науковій статті досліджуються особливості правового регулювання використання лісів та лісових ресурсів для потреб екотуризму. Визначається поняття та характерні ознаки правового регулювання, досліджено систему нормативно-правових актів, які регулюють відносини використання, охорони та захисту лісів і лісових ресурсів в екологічному туризмі. Особливу увагу приділено основним положенням Лісового кодексу України як визначального нормативно-правового акта в даній сфері.

Також у статті проаналізовано окремі положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та низки інших підзаконних нормативно-правових актів Президента України та Кабінету Міністрів України, що стосуються правового регулювання використання лісових ресурсів у туристичній індустрії.

Разом із тим у статті визначено, що основними категоріями Лісового кодексу України виступають «ліс», «землі лісогосподарського призначення», «охорона і захист лісів», які стосуються екотуризму в тому числі, що в загальних рисах досліджені в роботі.

На основі аналізу нормативної бази визначено, що для потреб екотуризму найбільше значення мають рекреаційно-оздоровчі ліси, які за своєю природою відповідають характеристикам екологічного туризму та можуть бути найбільш продуктивно використані в туристичній індустрії.

Зроблено висновок, що сучасна система нормативно-правових актів, що регулює використання лісів та лісових ресурсів для потреб екологічного туризму, є найбільш оптимальною та не потребує системоутворюючих змін.

Також у статті визначено, що положеннями Лісового кодексу України не вичерпується регулювання відносин у сфері екологічного туризму із використанням лісу та лісових ресурсів. Тому здійснено аналіз положень й інших нормативно-правових актів у сфері екологічного туризму. Зокрема, серед нормативних актів у досліджуваній галузі можна виділити й підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері використання лісових ресурсів для потреб екотуризму, окремі аспекти яких досліджено в роботі.

Ключові слова: ліс, лісові ресурси, закон, підзаконний акт, Конституція України, Лісовий кодекс України.

Постановка проблеми. Ні в кого не виникає сумнівів, що одним із найбільших багатств України виступають саме ліси, які є ключовим джерелом деревини, технічної та лікарської сировини, що безпосередньо використовуються в різноманітних сферах суспільного життя, зокрема в промисловості та господарстві. Однією із популярних сфер сучасного життя є саме туризм, а особливої популярності останніми роками набирає саме екологічний (сільський, зелений) туризм, розвиток якого без лісу та лісових ресурсів уявити неможливо апріорі, адже саме ліси відіграють надзвичайно важливу екологічну роль, а саме ту, що ліси виступають джерелом покращення клімату, місцем для життя звірів та птахів, захищають ґрунти від ерозії, а також використовуються в рекреаційних,

культурно-оздоровчих та естетичних цілях, отже, їх використання в екотуризмі є надзвичайно необхідним для розвитку галузі в цілому [1, с. 276]. Таким чином, враховуючи такі особливості, дослідження особливостей правового регулювання використання лісових ресурсів для потреб екотуризму є надзвичайно актуальним та потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що використання лісових ресурсів для потреб екотуризму безпосередньо не досліджувалося в науці екологічного права. Проте окремі аспекти правового регулювання використання для потреб екотуризму лісових ресурсів опосередковано досліджували: С. С. Алексєєв, Г. І. Балюк, Н. В. Бондарчук.

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання використання лісових ресурсів для потреб екотуризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження необхідно розпочати з визначення поняття «правове регулювання». У перекладі з латини «regula» (планка, правило) означає впорядкування, уведення в певні межі шляхом впливу на певний об'єкт. У середині 60-х рр. минулого століття С. С. Алексєєв запропонував теоретичну конструкцію розуміння сутності правового регулювання, яка не зазнала фактично ніяких змін дотепер. С. С. Алексєєв узагальнив науковий досвід радянських юристів і запропонував під правовим регулюванням розуміти «здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів та ін.) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони та розвитку відповідно до суспільних потреб» [2, с. 57].

Отже, правове регулювання являє собою цілеспрямований результативний вплив права на конкретні суспільні відносини з метою їх упорядкування та вдосконалення за допомогою виключно правових засобів. Дане визначення містить усі найважливіші характеристики правового регулювання:

- є різновидом соціального регулювання;
- воно має цілеспрямований характер, оскільки виступає певним регулятором суспільних відносин, упорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства;
- воно має організаційний та упорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів;
- правове регулювання повинно бути спрямоване на досягнення певних цілей, а тому має результативний характер;
- воно має певний предмет та сферу правового впливу, які усвідомлюються суб'єктами та суспільством та мають для них певне значення;
- правове регулювання забезпечується певними методами, які або координують діяльність суб'єктів у сфері права, або здійснюються за допомогою їх субординаційної підлеглості в процесі виконання чи використання норми права;
- має визначені стадії, що передбачають насамперед правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію;
- має конкретний характер – завжди пов'язане з реальними (конкретними) відносинами [3, с. 227].

Що стосується правового регулювання використання лісових ресурсів для потреб екотуризму, то зазначимо, що система норм права, які регулюють суспільні лісові відносини на основі права державної власності на ліси і особливих принципів, становить самостійну підгалузь екологічного права – лісове право України.

Базовим нормативним актом, яким врегульовуються найбільш важливі суспільні відносини, є Конституція України. Основним Законом держави визначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні й інші природні ресурси, які знаходяться у межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [4]. При цьому аналіз вищевказаної норми Конституції України чітко свідчить про те, що безпосередньо «ліс» чи «лісові ресурси» не згадуються в даній нормі. Проте, незважаючи на це, саме Конституція України очолює ієрархію нормативних актів, що регулюють лісові відносини в державі, а положення інших законів повинні відповідати та не суперечити їй.

Разом із тим ключовим законодавчим актом, який регулює правові відносини на території України з метою забезпечення підвищення продуктивності, посилення корисних властивостей, охорони та відтворення лісів, задоволення потреб населення і суспільства в деревині, технічній і лікарській сировині, кормових, харчових продуктах лісу, є Лісового кодексу України (далі – ЛК України) [5]. Отже, з вищезазначеного випливає, що саме ЛК України регулює всі відносини, пов'язані із використанням і експлуатацією лісів в Україні, в тому числі і щодо використання лісових ресурсів в екотуризмі.

Основними категоріями ЛК України виступають «ліс», «землі лісгосподарського призначення», «охорона і захист лісів», які стосуються екотуризму в тому числі.

Відповідно до ст. 1 ЛК України ліс – це тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище [5]. Зазначимо, що в даному визначенні ліс визнано природним комплексом, що фактично прирівнюється до природних ресурсів.

До земель лісгосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі,

зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства. Віднесення земельних ділянок до складу земель лісогосподарського призначення здійснюється відповідно до земельного законодавства. При цьому необхідно вказати, що до лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара. Разом із тим до лісового фонду України не належать: зелені насадження в межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені в установленому порядку до лісів; окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках [5].

Також, як вже було визначено, для потреб екотуризму важливе значення мають положення ЛК України, які стосуються охорони і захисту лісів, котрим присвячена Глава 16 ЛК України. Так, наприклад, організація охорони і захисту лісів передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб. Власники лісів та постійні лісокористувачі зобов'язані розробляти та проводити в установленій строк комплекс проти-пожежних та інших заходів, спрямованих на збереження, охорону та захист лісів. Перелік протипожежних та інших заходів, вимоги щодо складання планів цих заходів визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері лісового господарства, органами місцевого самоврядування відповідно до їхніх повноважень [5]. Крім того, слід погодитися із Г. І. Балюк у тому, що захист лісів від шкідників і хвороб забезпечується шляхом систематичного спостереження за станом лісів, своєчасного виявлення осередків шкідників і хвороб лісу, здійснення профілактики виникнення таких осередків, їх локалізації і ліквідації [6, с. 357].

Для потреб екотуризму важливе значення мають категорії лісів. Ліси залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії:

- ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;
- рекреаційно-оздоровчі ліси;
- захисні ліси;
- експлуатаційні ліси [7].

Серед вищезазначених категорій лісів для потреб екотуризму найбільше значення мають рекреаційно-оздоровчі ліси, які за

своєю природою відповідають характеристикам екологічного туризму і можуть бути найбільш продуктивно використані в туристичній індустрії.

Разом із тим положеннями ЛК України не вичерпується регулювання відносин у сфері екотуризму із використанням лісу та лісових ресурсів. У даній галузі дуже важливим законодавчим актом в процесі використання лісових ресурсів виступає Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [8]. Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, згідно зі ст. 1 зазначеного вище закону, є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, у тому числі лісових. Зокрема, згідно з вказаним законом розроблено законодавчі акти земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та інші спеціальні законодавчі акти [9, с. 131]. Тобто констатуємо, що фактично ЛК України розроблено на виконання даного Закону.

Також серед нормативних актів у досліджуваній галузі можемо виділити й підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері використання лісових ресурсів для потреб екотуризму. Серед таких актів можна виділити підзаконні акти глави держави та уряду.

Наприклад, серед підзаконних актів Президента України варто згадати Указ від 5 січня 2004 року № 1/2004 «Про заходи щодо посилення державного контролю у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів», який свого часу був спрямований на підвищення ефективності державного управління та контролю в сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, забезпечення створення умов для дальшого розвитку лісового господарства [10]; Указ «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природо-користування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду», який видано безпосередньо з метою забезпечення сталого природокористування, розвитку лісів, удосконалення системи державного управління у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісових насаджень, ведення лісового господарства, а також збереження цінних природних комплексів та екосистем, розвитку заповідної справи [11].

Серед підзаконних актів уряду у галузі охорони лісів варто згадати Правила поліпшення якісного складу лісів, затверджені постановою Уряду від 12 травня 2007 р. № 724. Дані Правила визначають основні вимоги до здійснення лісгосподарських заходів, спрямованих на підвищення стійкості та продуктивності деревостанів, збереження біорізноманіття лісів, їх оздоровлення і посилення захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших функцій шляхом проведення рубок формування і оздоровлення лісів [12]. Також треба назвати Порядок спеціального використання лісових ресурсів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761. Вищезазначений Порядок визначає умови та механізм спеціального використання лісових ресурсів – заготівлі деревини під час проведення рубок головного користування, другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів [13].

Крім того, необхідно зазначити, що екологічний аспект діяльності Кабінету Міністрів України відображено і в його нормативно-правових актах, якими затверджуються положення про міністерства й інші центральні органи виконавчої влади. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 521 затверджено Положення про Державне агентство лісових ресурсів України, яке реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства [14].

Разом із тим, на нашу думку, для екотуризму надзвичайно важливими є також Санітарні правила в лісах України, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 555 (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 756). Так, зокрема, Санітарні правила в лісах України – це сукупність норм стосовно здійснення заходів з поліпшення санітарного стану лісів та санітарних вимог, які встановлюються з метою охорони та захисту лісів під час ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та проведення робіт, не пов'язаних з веденням лісового господарства, підприємствами, установами, організаціями та громадянами [15].

Висновки

Отже, проаналізувавши особливості правового регулювання використання лісових ресурсів для потреб екотуризму, можемо зробити висновок, що правові засади використання лісових ресурсів в екотуризмі є надзвичайно розгалуженими та охоплюють собою як закони, так і підзаконні нор-

мативно-правові акти, серед яких ключову роль відіграють Конституція України та Лісовий кодекс України, які окреслюють законодавчі засади в даній сфері, спрямовані на раціональне використання лісових ресурсів, захист і охорону лісів, що є важливим для екотуризму. Вважаємо, що законодавство в даній сфері на даний момент є практично оптимальним і не потребує кардинальних оновлень.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук Н. В. Актуальні питання правового режиму лісів України. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 276-279.
2. Алексеев С.С. Правовые средства: постановка проблемы, понятия, классификация. *Советское государство и право*. 1987. № 6. С. 56-58.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96- ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 17. Ст. 99.
6. Науково-практичний коментар Лісового кодексу / за ред. Г. І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 480 с.
7. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007. № 733. *Офіційний вісник України*. 2007. № 37. С. 207. Ст. 1483.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
9. Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері охорони довкілля : науково-практичний посібник / за ред. О. М. Литвака, Є. М. Блажівського. Київ: Алерта, 2013. 358 с.
10. Про заходи щодо посилення державного контролю у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів : Указ Президента України від 05.01.2004 № 1/2004. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 7.
11. Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду : Указ Президента України від 21.11.2017 № 381/2017. *Офіційний вісник Президента України*. 2017. № 26. С. 20. Ст. 520.
12. Правила поліпшення якісного складу лісів : затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007. № 724. *Урядовий кур'єр*. 2007. № 89.
13. Порядок спеціального використання лісових ресурсів : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 № 761. *Офіційний вісник України*. 2007. № 39. С. 31. Ст. 1550.

14. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 521. *Офіційний вісник України*. 2014. № 82. С. 73. Ст. 2333.

15. Санітарні правила в лісах України : затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 р. № 555. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF/card6#Public>. (дата звернення: 12.09.2020).

Alona Zhuryna. Legal regulation of forest utilization for the needs of eco-tourism

This scientific article examines the features of legal regulation of the use of forests and forest resources for ecotourism. The concept and characteristic features of legal regulation are defined, the system of normative-legal acts which regulate relations of use, protection and protection of forests and forest resources in ecological tourism is investigated. Particular attention is paid to the main provisions of the Forest Code of Ukraine, as a defining legal act in this area.

The scientific article also analyzes some provisions of the Law of Ukraine "On Environmental Protection" and a number of other bylaws of the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine concerning the legal regulation of the use of forest resources in the tourism industry.

However, this scientific article defines that the main categories of the Forest Code of Ukraine are "forest", "forest lands", "protection and conservation of forests", which relate to ecotourism, including those that are generally studied in the work.

Based on the analysis of the regulatory framework, it is determined that for the needs of ecotourism the most important are recreational and health forests, which by their nature correspond to the characteristics of eco-tourism and can be most productively used in the tourism industry.

The scientific article concludes that the modern system of regulations governing the use of forests and forest resources for eco-tourism is the most optimal and does not require a system of formative changes.

Also in the scientific article it is determined that the provisions of the Forest Code of Ukraine do not exhaust the regulation of relations in the field of ecological tourism with the use of forests and forest resources. Therefore, the analysis of provisions and other regulations in the field of ecological tourism is carried out. In particular, among the normative acts in the field we study, we can single out by laws that regulate relations in the field of use of forest resources for ecotourism, some aspects of which are studied in the work.

Key words: forest, forest resources, law, bylaw, Constitution of Ukraine, Forest Code of Ukraine.

